

**L'educació i la formació de persones adultes:
perspectives de present i futur**

editorial

carpeta

Estratègies participatives per a la formació d'una ciutadania crítica

Auxiliadora Sales Ciges • 5

Al vent, la cara al vent

Eduardo Carbonero • 11

Desconstruint les pràctiques educatives en la formació de persones adultes:

narrativa, investigació i aprenentatge

Analia E. Leite Méndez • 23

El moviment de l'aprenentatge i l'aprenentatge de moure's

Anna Gómez i Mundó • 30

contínua

Educació comunitària-popular i pedagogia del comú: itineraris, tensions i empremtes freirianes

Jorge Osorio Vargas • 37

persones, territoris i experiències

Activa la llengua. Treball sobre les actituds lingüístiques dels adults

Margalida Barceló i Maria Josep Carrasco • 57

Formació pública d'adults SERVEF: una simbiosi necessària

L. Milagros de Lucas Sanz • 67

Espanyol com a segona llengua per a persones nouvingudes i integració sociolaboral. Programa d'aprenentatge de la Llengua i Cultura del País d'Acollida

Fundació Elche Acoge: Trinidad Urbán i Angeles Rodes Lafuente • 72

El reconeixement d'aprenentatges adquirits en l'experiència en la política d'educació dels adults a Portugal

Carmen Cavaco • 75

investigació

El treball en les economies diverses com a aprenentatge que crea valor

Antonia de Vita • 81

arxiu

dialògica

Històries de literacitat. La lectura i l'escriptura en la vida de persones adultes amb poca escolaritat

Maria de Lourdes Dionísio • 99

fotografia

Escola d'estiu de formació de persones adultes, en moviment (2009) • 109

llibres

Neoliberalismo educativo

Enrique J. Díez Gutiérrez • 111

Sumari

Com participar

Quaderns d'Educació Contínua?

Les pàgines de la nostra revista estan obertes a tot tipus de col·laboracions relacionades amb l'Educació i la Formació de les Persones Adultes. El nostre interès és oferir la publicació a tots aquells que desitgen col·laborar en ella exposant els seus coneixements, les seues reflexions i experiències analitzades. Així com també a les persones i institucions que desitgen difondre a través dels Quaderns d'Educació Contínua les seues iniciatives i activitats dins d'aquest àmbit.

Les col·laboracions han de requerir les següents condicions bàsiques:

- L'extensió dels treballs serà de 10 pàgines en format DIN A-4, a doble espai, amb un títol que sintetitzi el seu contingut. És convenient d'intercalar apartats que divideixquen i ordenen les diferents parts de l'exposició.
- S'enviarà dues còpies del treball acompanyades d'una versió d'aquest en suport informàtic, preferentment en Winword. S'aconsella, si el tema ho permet, incloure gràfics, quadres sinòptics, etc., que il·lustren i completen el contingut del text.
- Com és natural la revista podrà realitzar una «correcció d'estil» sobre el text original, que en cap dels casos alterarà els conceptes ni l'enfocament adoptats per l'autor.
- Notícies i dades per a ser incloses en les pàgines informatives de la revista, sobre congressos, jornades, convenis, acords, programes, plans, iniciatives, projectes; cursos, conferències, debats, premis i concursos; publicacions de llibres, revistes, manuals, etc.
- Ha d'incloure sempre la font responsable i les notes de referència on el lector pugui requerir major informació.

El reconeixement d'aprenentatges adquirits en l'experiència en la política d'educació dels adults a Portugal

Carmen Cavaco, Instituto d'Educació de la Universitat de Lisboa
Traducció: Rosa Navarro i Juanma Sanchis

Introducció

El procés de reconeixement, validació i certificació de coneixements adquirits en l'experiència va ser implementat a Portugal des de 2001, emmarcat en polítiques dirigides als adults amb escassa escolarització, sota la influència de la UNESCO i la Comissió Europea, amb l'objectiu d'augmentar la certificació escolar dels adults. Els coneixements adquirits en l'experiència són els recursos (sabers, saber fer i saber ser), que cada persona ha desenvolupat al llarg de la vida, en la relació amb els altres, amb el context i amb si mateix, en tots els espais i moments de la seua vida, que influeixen la seua manera de pensar, d'actuar i de ser.

El reconeixement, validació i certificació de sabers adquirits en l'experiència és un procés que es basa en tres supòsits: primer, l'experiència té un potencial formatiu, i com a tal és generadora d'aprenentatges; segon, en un procés d'educació no és pertinent ensenyar als adults allò que ja saben; tercer, és possible establir una articulació entre els sabers resultants de l'experiència de vida i els sabers acadèmics.

El reconeixement, validació i certificació de sabers adquirits en l'experiència estan orientats a adults (majors de 18 anys), que no posseeixen l'escolaritat obligatòria de 12 anys. A través d'aquest procés poden obtenir un certificat de 4, 6, 9 i 12 anys d'escolaritat. El procés es realitza en una xarxa de centres, anomenats Centres *Califica*, a nivell nacional, que van ser creats per a tal efecte. En 2018 aquesta xarxa estava constituïda per 299 Centres *Califica*, associats a entitats públiques i privades, com a escoles d'ensenyança bàsica, secundàries, centres de formació, autoritats, associacions de la societat civil i empreses. Entre 2001 i 2010 es van inscriure en aquests centres 1.316.955 adults amb baixa escolaritat, la qual cosa representa 21 per cent dels adults en aquesta condició radicats a Portugal, i 14,6 per cent de la població resident major de 15 anys. Aquests valors revelen l'acollida tan important d'aquest programa per part dels adults. En aqueix mateix període es van certificar 409.641 adults.

Els Centres *Califica* són responsables de rebre els adults, així com de fer un diagnòstic de la seua situació, aportar informació, orientar-los i donar-los acompanyament. L'equip del Centre està compost per tècnics en orientació, identificació i validació de competències, i per formadors en les àrees de competències clau. Cada equip compta amb el suport d'un coordinador.

El procés de reconeixement i validació dels sabers adquirits en l'experiència es basa en un conjunt de referents vinculats a competències clau. En els primers tres nivells d'escolaritat (4, 6 i 9 anys) els referents són Matemàtiques per a la Vida, Llenguatge i Comunicació, Tecnologies de la Informació i la Comunicació, i Ciuta-

dania i Ocupació. En l'ensenyança secundària els referents són Ciutadania i Professionalització; Societat, Tecnologia i Ciència; Cultura, Llengua i Comunicació.

En l'acompanyament el personal dels Centres decideix junt amb l'adult, en funció del seu perfil i els seus projectes, l'oferta d'educació i formació més adequada. L'acompanyament pot portar a la proposta d'inscripció en cursos d'educació per a adults i en cursos professionals en altres institucions, o en la inscripció en el procés de reconeixement, validació i certificació de sabers adquirits en l'experiència, en el propi Centre *Califica*. El procés es compon de tres fases, com indica el seu nom: el *reconeixement* consisteix en l'elaboració d'una narrativa biogràfica que permet l'explicitació i reflexió sobre els aprenentatges adquirits al llarg de la vida; la *validació* resulta del procés d'anàlisi i comparació d'aquests aprenentatges amb els referents d'educació i formació de cada nivell d'ensenyança. En aquest cas, la *certificació* resideix en l'assignació d'un certificat que dona fe del nivell de qualificació escolar de l'adult.

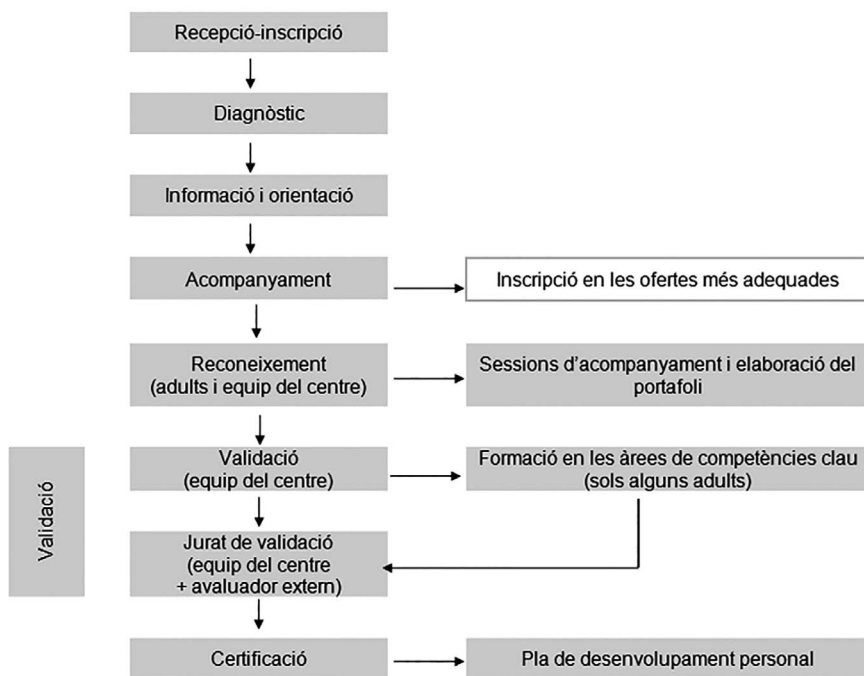
Metodologia

L'anàlisi que presentem ací sobre el reconeixement, validació i certificació dels coneixements adquirits per l'experiència és resultat de la síntesi de dues investigacions realitzades en 12 centres responsables de la implementació d'aquest procés. En aquestes investigacions, ambdós de tipus qualitatiu, es van fer entrevistes a integrants de l'equip tècnic i a adults: coordinadors de centres, professionals involucrats en la recepció, diagnòstic, informació, orientació i acompanyament dels adults, així com a professionals responsables del procés de reconeixement, validació i certificació dels sabers adquirits en l'experiència. Es van efectuar 12 entrevistes a adults que en aquell moment participaven en el procés, i a 14 que ja havien sigut certificats. Les conclusions que segueixen són el resultat de l'anàlisi de contingut realitzat sobre la informació obtinguda.

Reconeixement i validació de sabers adquirits en l'experiència: caracterització i resultats

Per a contextualitzar el treball realitzat pels equips en els Centres *Califica*, presentem l'Esquema 1. Tots els adults participen en les primeres quatre fases, amb el suport de tècnics en orientació, reconeixement i validació de competències. En la fase d'acompanyament els adults poden ser orientats, en funció del seu perfil i projectes, cap a ofertes d'educació escolar, formació professional, i cap al procés de reconeixement, validació i certificació de sabers adquirits en l'experiència. Només els adults que s'orienten cap aquest últim procés romanen en el Centre *Califica* i segueixen les fases posteriors.

Esquema 1. fases del treball realitzat als Centres Califica

L'anàlisi de les dades empíriques arreglades de l'equip tècnic dels Centres i dels adults permet afirmar que el procés de reconeixement, validació i certificació de sabers adquirits en l'experiència és complex, està marcat per tensions i té un potencial formatiu molt important, tant per als adults com per a l'equip tècnic.

La complexitat del procés és resultat de diversos factors. Un primer factor resulta de l'existència de dues lògiques distintes que travessen el procés i influeixen en el treball dels equips: la perspectiva humanista i la perspectiva de gestió de recursos humans. La perspectiva humanista està present en els supòsits en què s'enquadra el treball dels centres, els quals es basen en la valoració de la persona i dels seus sabers. Des d'aquesta perspectiva, es considera que el procés que desenvolupen els Centres és una forma de garantir la justícia social i de promoure la realització personal de subjectes que no van tindre la possibilitat de concloure l'escolaritat obligatòria. La metodologia biogràfica i la inversió en l'acompanyament de l'adult són indicadors d'aquesta perspectiva.

D'altra banda, en la perspectiva de la gestió de recursos humans es considera que el procés de reconeixement, validació i certificació de sabers adquirits en l'experièn-

cia és un instrument molt eficaç per a augmentar els nivells de qualificació de la població. La influència d'aquesta perspectiva és notòria en les orientacions polítiques que enquadren el procés de reconeixement, validació i certificació de sabers a Portugal, i es tradueix, entre altres aspectes, en la importància atribuïda a les metes quantitatives en matèria de certificació per part del tutor. Aquesta dualitat de lògiques origina tensions i paradoxes en el treball dels equips que, ben sovint, se senten pressionats a complir metes quantitatives de certificació però que, simultàniament, es preocupen de proveir l'acompanyament adequat a cada adult.

El caràcter innovador del procés de reconeixement, validació i certificació de sabers és un altre dels factors que explica la complexitat del treball dels centres i és resultat d'una diversitat d'elements, entre els quals destaquen: i) en una primera fase, l'adult no coneix el procés i no sap com realitzar-lo, la qual cosa exigeix un acompanyament per part de l'equip; ii) el procés requereix l'explicitació d'allò que s'ha viscut per part de la persona, cosa que implica la seua participació en la rememoració, selecció, reflexió i escriptura de la seua experiència i els seus sabers; iii) l'adult necessita d'un acompanyament personalitzat, per part de l'equip, per a assegurar que la reflexió i l'escriptura estiguen orientades cap als elements susceptibles d'articulació amb els referents de les competències clau; iv) els tècnics de l'equip estableixen la connexió entre els sabers dels adults i els sabers del referent, tasca que pot resultar molt complicada perquè els sabers i les competències tenen naturaleses distintes; v) els aspectes que l'adult consigna sobre la seua vida en elaborar el portafoli han d'adequar-se al referent i ser, al mateix temps, pertinents i tindre sentit per a ell/ella, la qual cosa exigeix una actitud crítica, d'anàlisi, per part de l'equip, per a assegurar la seua adaptació; vi) els referents de competències clau que són fonamentals en el procés, ben sovint no són intel·ligibles per als adults, cosa que dificulta el treball de l'equip; vii) en l'articulació entre els sabers de l'adult i els sabers que involucren els referents es dona un procés d'avaluació molt important, per part de l'equip, que inclou riscos d'infravaloració i sobrevaloració.

Els elements identificats en línies anteriors, i que representen dificultats, donen compte de la importància de destinar fons, tant en l'acompanyament dels adults, com en la formació i acompanyament de l'equip que treballa en els Centres. En resum, el procés de reconeixement, validació i certificació de sabers adquirits en l'experiència, realitzat a Portugal, presenta alguns elements innovadors respecte d'altres dispositius d'aquest tipus: 1) el procés està orientat a la qualificació escolar d'adults amb baixa escolarització, sent que en la majoria dels països aquest tipus de dispositius apunta a la qualificació professional; 2) el procés es realitza en centres creats específicament per a tal efecte, amb el suport d'un equip tècnic que assegura l'acompanyament personalitzat de cada adult; 3) l'abordatge biogràfic i la realització de sessions presencials, en xicotet grup, són altres elements innovadors; 4) el reconeixement i la va-

lidació dels sabers de l'adult per part de l'equip dels centres permet que els participants siguin orientats a presentar-se davant del jurat de validació només quan ja reuneixen les condicions necessàries per a obtenir la certificació. Aquest element distingeix l'actuació dels centres respecte del procediment habitual en altres països, i evita les situacions en què l'adult s'enfronta amb la impossibilitat d'obtenir la certificació en l'última fase: el jurat de validació.

És important mencionar que el procés de reconeixement, validació i certificació de sabers realitzat a Portugal, a més de permetre la qualificació escolar dels adults, té efectes formatius en aquests i en els equips que treballen als centres; a més, contribueix, a través de la investigació, a la producció de coneixement científic sobre els processos d'aquesta naturalesa i sobre la formació adquirida en l'experiència.

D'acord amb els resultats, el procés va tindre un conjunt diversificat d'efectes, ja que aquests difereixen d'adult a adult. Amb tot, identifiquem un efecte transversal per a tots després de la certificació: la realització personal, que es tradueix en un augment de confiança en si mateixos. Aquest efecte impacta en tots els aspectes de la vida dels adults, perquè afecta la seua dimensió existencial. S'adonen de les seues capacitats i del seu poder d'acció, açò és, el procés té efectes molt significatius en la seua emancipació. Ells senten que la reflexió i l'escriptura sobre les seues vides els permeten fer un balanç retrospectiu que té gran importància en la planificació del seu futur. A través d'aquest procés prenen consciència dels seus sabers i de la seua capacitat d'aprenentatge. Alguns van decidir continuar estudiant: es van inscriure a l'ensenyança secundària i es van presentar a exàmens d'ingrés a l'ensenyança superior. Altres s'adonaren que tenien condicions per a recolzar els fills en les tasques escolars, la qual cosa no succeïa anteriorment. En aquest sentit, van passar a dedicar més atenció a l'escolarització dels fills, principalment, a la programació de l'estudi i l'acompanyament per a la realització de les tasques. Els adults també destaquen l'adquisició d'un conjunt diversificat d'aprenentatges amb l'equip dels Centres i amb els altres adults, especialment aquells relacionats amb les noves tecnologies, i amb la lectura i l'escriptura.

Consideracions finals i propostes d'acció

El procés de reconeixement i validació dels sabers adquirits en l'experiència, a Portugal, és una de les mesures resultants de les polítiques públiques d'educació dels adults que històricament més visibilitat social ha tingut, i que major acceptació ha tingut per part dels adults. Aquest procés ha sigut objecte de diversos estudis d'avaluació i d'investigacions científiques, i ha donat origen a moltes dissertacions de mestria i tesi de doctorat.

En les orientacions polítiques el procés era considerat únicament com una estratègia de qualificació escolar de la població portuguesa; de fet, l'aspecte més important era que els adults obtingueren un certificat escolar. No obstant això, les investigaci-

ons van revelar que el procés presentava un potencial formatiu considerable, en gran part degut a les metodologies i a les tècniques de treball, i a l'acompanyament que l'equip realitza amb cada adult. El recurs de l'abordatge biogràfic, a través de l'elaboració d'un portafoli centrat en la trajectòria de vida i en l'explicitació dels aprenentatges aconseguits, contribueix al desenvolupament de la reflexió sobre tot allò que viu i desencadena un important procés d'autoformació. Aquest és, segurament, l'efecte més significatiu del procés, ja que és l'aspecte que major potencial de transformació té en els adults. Aquest té, a més, múltiples facetes, perquè fa possible que es desencadenen efectes en els aspectes personal, familiar, social i professional dels subjectes. Si bé des del punt de vista de les polítiques no s'esperava que açò succeïra, i no ha sigut degudament valorat, considerem que ací resideix el principal fonament per a afirmar la pertinència i la credibilitat d'aquest procés.

Ens sembla important destacar que les orientacions polítiques que enquadren el reconeixement i validació dels sabers adquirits en l'experiència s'enriquieren si es proposaren destacar el caràcter formatiu que aquests dos aspectes tenen per als adults. Implicaria reconèixer que no es tracta únicament d'un procediment administratiu per a elevar el nivell d'escolaritat de la població, sinó d'un procés rigorós i complex, que exigeix equips tècnics amb formació i recursos suficients per a assegurar l'acompanyament dels adults i el reconeixement i validació dels seus sabers.

Aquest procés és lent, perquè als adults els duu temps comprendre i desenvolupar allò que se'ls demana en termes de reflexió i d'escriptura; es tracta, per tant, de processos que no són compatibles amb terminis i temps estandarditzats. La formació dels equips i l'acompanyament dels mateixos, per mitjà de la tutoria, són mesures estratègiques per a assegurar la credibilitat social del procés. El procés existent a Portugal és resultat d'un llarg treball de reflexió, innovació i ajuda mútua entre els equips dels Centres i la tutoria, per la qual cosa seria molt important continuar el perfeccionament i la promoció d'esta manera col·laborativa de treballar i aprendre.

Com a nota final, una recomanació orientada a la tutoria: considerem que és molt important aprofundir la investigació realitzada per a destacar les potencialitats i fragilitats del procés educatiu que desenvolupen els Centres, així com els factors de complexitat, els desafiaments i els efectes de cada acció. Aquesta informació seria útil per a millorar el procés i promoure la formació dels tècnics que realitzen la tutoria, i dels equips dels Centres. D'altra banda, és fonamental assegurar que el procés de reconeixement, validació i certificació dels sabers adquirits en l'experiència no depenga de cicles governamentals, sinó que siga incorporat a la política pública d'educació dels adults amb pressupost propi. Només així serà viable la continuïtat i estabilitat en el temps d'aquest procés, necessaris per a assegurar el dret a l'educació dels adults amb baixa escolaritat.